

УДК 343.98.067:351.74

С.А. КУПЕНКО, Харківський
національний університет внутрішніх справ

ВИКОРИСТАННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ОПИТУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ ЯК РІЗНОВИДУ ПРЕВЕНТИВНИХ ЗАХОДІВ ПОЛІЦІЇ

Ключові слова: оперативно-розшукові заходи, розвідувальне опитування, карний розшук, превентивні заходи

В листопаді 2015 року розпочався процес трансформації від органів «міліції» до «поліції». Однією із новел Закону України «Про Національну поліцію» [1] є закріплення у ст.31 вказаного Закону, як одного з різновидів превентивних заходів, можливості здійснення опитування осіб, якщо існує достатньо підстав вважати, що вони володіють інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень. Водночас, аналізуючи положення Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2], можна резюмувати, що пошук та отримання первинної оперативно-розшукової інформації з метою успішної протидії загально кримінальній злочинності та в інтересах кримінального провадження є однією з основних функцій, покладених на підрозділи карного розшуку (далі – КР). Серед найефективніших та найпоширеніших оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), які використовують працівники КР у своїй діяльності для отримання згаданої інформації, особлива роль належить розвідувальному опитуванню, право на проведення якого забезпечується Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» [2]. Тобто, можна резюмувати, що розвідувальне опитування як найбільш розповсюджений вид опитування осіб (на це вказало понад 90 % опитаних працівників карного розшуку) сьогодні є різновидом як оперативно-розшукових, так і превентивних заходів поліції.

З огляду на вищевикладене, вважаємо доцільним більш докладно розглянути особливості використання розвідувального опитування підрозділами карного розшуку як різновиду превентивних заходів поліції.

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених питання використання методів, сил та засобів оперативно-розшукової діяльності підрозділами карного розшуку у протидії різним видам злочинів розглядалися у дослідженнях таких вчених, як: М.М. Андрєєва, Л.А. Герасименка, М.І. Данилюка, О.О. Дерев'ягіна, О.М. Ємця, В.В. Єфімова, О.Ю. Заблоцької, Б.А. Керницького, В.В. Максимова, О.В. Максимова, Р.В. Мукоїди, В.В. Ноніка, І.С. Оге-рука, О.О. Руденка, А.М. Ханькевича, І.Ф. Хараберюша, О.М. Чистолінова, О.О. Шевчука, Р.Л. Яцківа та ін. Водночас, незважаючи на вказане, слід зазначити, що окремі аспекти проблематики використання підрозділами карного розшуку розвідувального опитування були лише фрагментарно розглянуті в дисертаційних дослідженнях О.С. Герашенка, М.М. Руденка та М.О. Янкового. І враховуючи набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» виникла необхідність визначення місця розвідувального опитування серед інших заходів оперативно-превентивного характеру. Тому мета статті – визначити зміст та значення розвідувального опитування як різновиду оперативно-розшукових заходів та превентивних заходів поліції.

Після набрання чинності Законом України «Про національну поліцію» дещо видозмінилася структура підрозділів карного розшуку, в яких традиційно існувало такі види спеціалізації діяльності, як: зональний, лінійний та зонально-лінійний [3, с.18]. Сьогодні існують лише територіальні підрозділи поліції, що на нашу думку, призводить до того, що велика кількість «стратегічно» важливих об'єктів залишаються оперативно не перекритими.

Водночас, слід відмітити, що 98 % опитаних працівників підрозділів карного розшуку вказують на те, що більш ніж 70 % первинної оперативно-значущої інформації отримується ними в результаті здійснення розвідувального опитування. Таким чином, можна констатувати, що вказаний захід є одним із найдоступ-

ніших та найдієвіших способів отримання первинної оперативно-розшукової інформації. Разом із цим, респонденти вказують, що, на жаль, сьогодні підрозділи карного розшуку в процесі використання розвідувального опитування стикаються в основному з проблемами нормативного характеру. Зважаючи на це, на нашу думку, доцільно розглянути нормативно-правові акти, що регулюють використання підрозділами карного розшуку розвідувального опитування.

Перш за все зазначимо, що правові засади використання підрозділами карного розшуку розвідувального опитування складають нормативно-правові акти, які умовно можна поділити на наступні групи:

- відкритого та закритого характеру;
- законодавчого та підзаконного рівня;
- загальні для усіх оперативних підрозділів та обов'язкові лише для конкретних суб'єктів оперативно-розшукової діяльності;
- ті, які регулюють загальні засади здійснення оперативно-розшукових заходів, та ті які регулюють безпосередньо здійснення розвідувального опитування.

По-друге, безумовно фундаментальною основою правового регулювання використання розвідувального опитування в практичній діяльності підрозділів КР служать Закони України «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про національну поліцію» [1, 2], оскільки розвідувальне опитування проводиться під час здійснення оперативно-розшукової діяльності в контексті виконання поліцейських повноважень

Що стосується Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», то вказаний закон є первинним нормативно-правовим актом, який закріплює право проводити опитування осіб для вирішення завдань ОРД. Водночас, у вказаному нормативно-правовому акті відсутні визначення змісту розвідувального опитування, а також його чітке закріплення. Ми підтримуємо висловлену в юридичній літературі думку про те, що головною підставою проведення розвідувального опитування підрозділами карного розшуку є «потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави»

(п.3 ст.6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») [4, с.122].

У той же час відмітимо, що термін «опитування» в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» розглядається з точки зору права суб'єкта ОРД провести дію, спрямовану на отримання мовленнєвих даних, що становлять інтерес для оперативних підрозділів. Тобто, аналізуючи та співвідносячи сутність поняття розвідувального опитування та прав оперативних підрозділів, закріплених у статі 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», можна резюмувати, що проведення гласного розвідувального опитування певним чином закріплено у п.1 ст.8 вказаного Закону, а саме: «оперативні підрозділи мають право опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу» та п.8 ст.15 «отримувати від юридичних чи фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, що готуються або вчинені, та про загрозу безпеці суспільства і держави» [2]. При цьому працівники карного розшуку вказують, що зазначене призводить до того, що у випадку отримання інформації, що може становити інтерес у кримінальному провадженні в результаті проведення негласного розвідувального опитування вказані матеріали не можливо легалізувати.

Також зазначимо, що розвідувальне опитування осіб з метою перевірки отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні на стадії досудового слідства силами оперативних підрозділів у межах проведення слідчих (розшукових) дій (ст.223 КПК) та негласних слідчих (розшукових) дій (ст.246 КПК), частково закріплюється Кримінальним процесуальним кодексом та, водночас, повертаючись на початок нашої статті, можна дійти висновку, що вказане було частково законодавчо усунено, легалізувавши розвідувальне опитування в контексті превентивних заходів поліції. Таким чином, законодавцем закріплене право негласного проведення розвідувального опитування в необхідних випадках.

Разом із цим, аналізуючи положення вказаних Законів та наукові праці вчених у сфері оперативно-розшукової діяльності, можна резюмувати, що сьогодні відсутнє єдина точка

зору щодо до цього часу не вирішено ряд дискусійних питань, що стосуються змісту поняття «розвідувальне опитування» в ОРД. Річ в тому, що дотепер серед вітчизняних фахівців ОРД немає єдиної думки стосовно доцільності віднесення розвідувального опитування до методу ОРД чи оперативно-розшукового заходу, а також використання його єдиної назви. Хоча, більшість вчених дотримується думки, що значення розвідувального опитування в ОРД полягає, насамперед, у тому, що за його допомогою отримана первинна оперативно-розшукова інформація може використовуватися не тільки, як орієнтуюча й виключно для виконання завдань оперативних підрозділів, але й в організаційно-тактичних і процесуальних цілях під час кримінального провадження.

Втім, у сучасний період правоохоронної діяльності розвідувальне опитування в ОРД набуло широкого розповсюдження у практиці роботи оперативних підрозділів. Сучасною практикою вироблено безліч специфічних прийомів, методів аналізу і способів впливу, за допомогою яких можна досягнути позитивних результатів для отримання потрібної оперативно-розшукової інформації.

Проаналізувавши різні наукові підходи, ми дійшли висновку, що поняття «опитування» в ОРД має містити в собі ряд обов'язкових елементів, які найбільш повно відображатимуть його сутність, а саме: правову основу, завдання, суб'єкт, об'єкт, характер одержуваної інформації.

Отже, аналізуючи вказані положення діючого законодавства, можна резюмувати, що розвідувальне опитування – це не тільки оперативно-розшуковий захід, що здійснюється у вигляді гласного або негласного, безпосереднього або опосередкованого спілкування суб'єктів ОРД з об'єктами ОРД, з метою отримання чи перевірки інформації, необхідної для вирішення завдань ОРД, але й один із різновидів превентивних заходів поліції, що спрямований на попередження, виявлення злочинів, шляхом отримання інформації.

Разом із цим, досліджуючи проблематику використання розвідувального опитування підрозділами карного розшуку, також слід вка-

зати, що відповідно до результатів опитувань працівників карного розшуку в 68 % випадків працівники карного розшуку провівши розвідувальне опитування під час здійснення інших оперативно-розшукових заходів для перевірки первинної оперативно-розшукової інформації з метою заведення оперативно-розшукових справ стикаються із проблемою «Яким чином оформити результати заходу». В практичній діяльності підрозділів карного розшуку зазвичай вказане питання вирішується шляхом складання рапорту про проведений захід, оскільки існує необхідність перевірки отриманої первинної оперативно-розшукової інформації щодо підготовки або вчинення окремими особами чи групами осіб злочинної діяльності, а окрім як пошукових заходів, одним із яких є розвідувальне опитування, здійснити вказане не можливо. Водночас, аналіз емпіричного матеріалу свідчить про те, що результати вказаного оперативно-розшукового заходу оформлюються довідкою (рапортом) оперативного працівника, в якій він викладає отриману інформацію шляхом переказу. Разом із цим, зауважимо, що сьогодні існує ряд проблем, що перешкоджають наданню результатів розвідувального опитування в органи досудового слідства, прокурору і в суд. До таких проблемних питань, у першу чергу, варто віднести той факт, що даний документ, часто має гриф секретності, а також те, що його зміст викладено у вільній формі самим працівником КР і не містить жодних гарантій достовірності переказу. Тому, на нашу думку, сьогодні доцільним і доречним є закріплення на підзаконному (відомчому) рівні виду відображення результатів проведення розвідувального опитування.

Підводячи підсумок, можна резюмувати, що розвідувальне опитування, по-перше, є найбільш розповсюдженим, простим і найдоступнішим та дієвим способом здобуття оперативно-розшукової інформації для виконання поставлених завдань; по-друге, воно законодавчо легалізоване різновидом оперативно-розшукових (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»), так і превентивних заходів поліції (Закон України «Про національну поліцію»); по-третє, його вагоме значення підтверджується частотою використання у

практичній діяльності (близько 58,8 % у порівнянні з іншими оперативно-розшуковими заходами); по-четверте, сенс від отримання позитивних результатів розвідувального опитування зводиться до того, що вони часто вказують на найбільш вірогідні напрямки можливих наступних оперативно-розшукових, а також і кримінальних процесуальних дій. До того ж, уміло проведене розвідувальне опитування не дублює слідчі (розшукові) дії, а доповнює і сприяє їх ефективному здійсненню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Національну поліцію» : від 02.07.2015 р., № 580–VIII [Елект-

ронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р., № 2135–XI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

3. Попередження і розкриття злочинів підрозділами карного розшуку : підручник / за заг. ред. Ю. Ф. Кравченка. – Київ : РВВ МВС України, 2000. – 392 с.

4. Лаврик Ю. В. Особливості правового регулювання проведення розвідувального опитування підрозділами карного розшуку / Ю. В. Лаврик // Право і безпека. – 2014. – № 3 (54). – С. 122–126.

Купенко С. А. Використання розвідувального опитування підрозділами карного розшуку як різновиду превентивних заходів поліції / С. А. Купенко // Форум права. – 2015. – № 5. – С. 120–123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_5_22.pdf

Досліджені питання використання можливостей розвідувального опитування в практиці діяльності підрозділів карного розшуку з точки зору превентивних заходів поліції, що визначені Законом України «Про Національну поліцію». Проаналізовано діючі нормативні акти, що регулюють оперативно-розшукову діяльність. Виокремлені причини, умови та фактори, що знижують ефективність здійснення працівниками карного розшуку зазначеної діяльності та надано ряд пропозицій щодо визначення шляхів найбільш ефективного використання вказаного превентивного заходу поліції.

Купенко С.А. Использование подразделениями уголовного розыска разведывательного опроса как разновидностей превентивных мер полиции

Исследованы вопросы использования возможностей разведывательного опроса в практической деятельности подразделений уголовного розыска, с точки зрения превентивных мер полиции, которые определены Законом Украины «О Национальной полиции». Проанализированы действующие нормативные акты, регулирующие оперативно-розыскную деятельность. Выделены причины, условия и факторы, снижающие эффективность осуществления работниками уголовного розыска указанной деятельности и предоставлен ряд предложений по определению путей наиболее эффективного использования указанной превентивной меры полиции.

Kupenko S.A. Using the Intelligence Units of the Criminal Investigation Survey as a Kind of Preventive Police

The problems of the opportunities reconnaissance survey in practice divisions Criminal Investigation, in terms of preventive police, which are defined by the Law of Ukraine «On the National Police». It was analyzed the existing regulations governing the operational-search activity. The causes Highlighted, the conditions and factors that reduce the efficiency of the employees of the Criminal Investigation Department said activity and provided a number of suggestions on ways the most effective use of the said preventive police measures.